

УДК 332.5: 330.15

О. І. Ковалів,

к. е. н., старший науковий співробітник, завідувач відділу інтелектуальної власності та маркетингу інновацій, Інститут агроекології і природокористування Національної академії аграрних наук України

ПРИСКОРЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ ЗА УКАЗОМ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ (З ВЛАСНОГО ДОСВІДУ)

Aleksander Kovaliv,

PhD in Economics, Senior scientific Researcher, Head of the Department of Intellectual Property and Marketing Innovation, at the Institute of Agroecology and Nature Management of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

THE AGRARIAN ECONOMY SECTOR REFORM ACCELERATION BY THE PRESIDENT OF UKRAINE DECREE (FROM OWN EXPERIENCE)

У статті наведено узагальнюючий аналіз деяких поглядів і пропозицій автора стосовно процесу прискореного реформування аграрного сектора економіки в Україні та обґрунтування окремих шляхів подальших реформ, які висвітлювались, у тому числі в пресі, на національному рівні після прийняття Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року № 1529.

A summary analysis of certain views and suggestions regarding the process of accelerated agricultural reform in Ukraine have been undertaken in the article. Particular ways of already highlighted further reforms, including the press, at the national level since the President of Ukraine Decree "On urgent measures to accelerate the reform of the agricultural sector of economy" adoption on December 3rd, 1999 № 1529 have been justified.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, землекористування, ринкова економіка, реформування земельних відносин, природні ресурси.

Key words: agricultural sector of economy, land use, market economy, reformation of the landed relations, natural resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Трансформаційні процеси, особливо земельні і аграрні реформування, які проходили в Україні після проголошення незалежності, не націлювались на досягнення національної ідеї щодо створення повного добробуту для всіх громадян України, в тому числі для селян. Здійснювані кроки не були комплексними та системними і носили здебільшого хаотичний і руйнівний характер, завуальовуючи різноманітні інтереси.

Питання реформування земельних відносин і природокористування звужувались переважно до аграрних. Захопившись процесом паювання родючих земель, було заблоковано на десятиріччя створення, розробка і впровадження: високоточних цифрових карт на всю територію України, включаючи розпайовані поля; відкритих і достовірних кадастрових та земельно-реєстраційних систем для всіх земельних ділянок та їх природних властивостей в складі національної геоінформаційної системи; проєктів комплексного землеустрою та перспектив

розвитку кожної території в розрізі адміністративно-територіальних утворень і в цілому в державі. Цивілізована фінансово-кредитна система майже не працювала. Посилювались кризові явища через діючі механізми тіньової економіки та корупційні схеми. Такий стан пронизував також аграрний сектор економіки.

Наприкінці дев'яностих років минулого століття фінансово-економічний і матеріально-технічний стан у переважній більшості роздержавлених і розпайованих сільськогосподарських підприємств в Україні залишався надто складним. Земельні сертифікати здебільшого знаходились у сейфах керівників господарств, переважали бартерні операції з паливно-мастильними матеріалами, добривами, засобами захисту рослин тощо. Збільшувалась заборгованість по зарплаті й боргові зобов'язання господарств перед такими кредиторами. У сільській місцевості різко зростало безробіття.

Державна політика щодо підтримки та реформування малих селянських господарств і формування ефективних фермерських госпо-

дарств, заснованих на особистій праці селян, була майже нульовою. Такі господарства в основному функціонували як засіб самопорятунку і виживання. Незважаючи на це, загалом в аграрному секторі особистими селянськими господарствами у 1998 році було вирощено майже 98 відсотків загального врожаю картоплі, 88 відсотків овочів, 85 відсотків плодів і ягід, 18 відсотків зерна, 10 відсотків цукрових буряків. Вироблено понад 68 відсотків м'яса, 80 відсотків молока та багато іншої продукції.

Наведені непередбачувані наслідки некомплексної та непослідовної діяльності органів влади посилювали негативні настрої також серед населення. Після чергового обрання Л. Д. Кучми Президентом України було прийнято новий Указ "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року, відповідно до якого планувалось здійснити організаційні заходи щодо реформування протягом грудня 1999 — квітня 2000 року колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю та майно.

Аналізуючи одержані результати, внаслідок здійснення пропонованих невідкладних заходів щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки, слід констатувати факт недодержання не лише поставленої мети, але й прояву нових проблем у соціально-економічному та екологічному розвитку сільських територій і аграрному секторі економіки України.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем і наслідків у процесі прискорення реформування аграрного сектора економіки в Україні з позицій пошуку шляхів і методів виходу з існуючого становища приділяється багато уваги. Присвячено праці, зокрема: В.М. Гейця, І.К. Бистрякова, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, А.М. Третяка, В.В. Юрчишина і багатьох інших. Проте, незважаючи на численні розробки і пропозиції, питання стосовно шляхів і методів звернення аграрної і земельної реформ залишаються актуальними.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою даного дослідження є проведення узагальнюючого аналізу деяких поглядів і пропозицій автора стосовно процесу прискореного реформування аграрного сектора економіки в Україні та обґрунтування окремих шляхів подальших реформ, які висвітлювались, в тому числі в пресі, на національному рівні після прийняття Указу Президента України "Про невід-

кладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року № 1529.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Громадяни України як виразники державності в конкретних земельно-просторових границях України є одночасно суб'єктами права власності землі, її надр, атмосферного повітря, водних та інших природних ресурсів, які знаходяться в межах території України, природних ресурсів її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони (основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави).

Володіючи, користуючись і розпоряджаючись землею, одночасно здійснюється природокористування. Ці відносини нерозривно пов'язані між собою та з територією України. Фізичні і юридичні особи (включно з державними, регіональними і місцевими фондами та запасами), використовуючи конкретні земельні ділянки та конкретні природні ресурси, в межах українського простору, одночасно є виразниками суб'єктів господарської діяльності, що здійснюють експлуатацію землі та її природних ресурсів.

При цьому основною силою, яка генерує економічне зростання в цілому й зокрема, є гарантоване одержання відповідних прибутків унаслідок гармонійної реалізації законів природокористування та законних прав:

- всіма громадянами України за свою частку як національного багатства держави;
- власниками конкретних земельних ділянок за їх власність;
- користувачами земельних ресурсів за результати вкладеної їхньої праці, додаткових ресурсів та підприємливості (приватна ініціатива);
- бюджетами різних рівнів за формування сприятливого середовища державної, регіональної і місцевої політики щодо створення найкращих умов на внутрішньому та зовнішньому ринках для реалізації продуктів і продукції.

На жаль, такі очевидні вимоги не брались до уваги в процесі прискорення земельної і аграрної реформ, які в основному зведено до паювання землі й формування віртуальних власників. Засади реформувань не фокусувались на тому, що сонце, ґрунт, вода, повітря, бактерії тощо, і сам фотосинтез як живий природний організм виступає основним засобом сільськогосподарського виробництва. Тому доречно наголосити: "Оскільки у приватній власності перебувають лише земельні ділянки, а не просто земля та її

природні ресурси (основне національне багатство), тому запровадження механізмів одержання збалансованих прибутків (доходів), в тому числі на користь суспільства, внаслідок такого земле- та природокористування має бути розмежованим і базуватися на новій рентній основі".

Не провівши впродовж 1995—1999 років бажаних комплексних науково-обґрунтованих заходів із реформування земельних відносин з одночасним реформуванням господарських та соціально-економічних відносин і не створивши умови для їх цивілізованого функціонування, агропромисловий комплекс різко втрачав свої позиції. У такому середовищі прийняття Президентом України Указу "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року подало надію на можливе звершення очікуваних реформ та розвитку сільських територій. У ньому йшлося: "З метою забезпечення реалізації державної аграрної політики, прискорення реформування та розвитку аграрного сектора економіки на засадах приватної власності, відповідно до частини четвертої статті 13, та керуючись статтею 102 Конституції України, постановляю:

1. Кабінету Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним та Севастопольській міській державним адміністраціям здійснити організаційні заходи щодо:

а) реформування протягом грудня 1999 — квітня 2000 року колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю та майно шляхом:

— забезпечення всім членам колективних сільськогосподарських підприємств права вільного виходу з цих підприємств із земельними частками (паями) і майновими паями та створення на їх основі приватних (приватно-орендних) підприємств, селянських (фермерських) господарств, господарських товариств, сільськогосподарських кооперативів, інших суб'єктів господарювання, заснованих на приватній власності (далі — приватні формування). Це право, гарантоване частиною другою статті 14 Конституції України, не може бути обмежено рішеннями загальних зборів членів колективних сільськогосподарських підприємств або будь-якими іншими рішеннями;

— сприяння керівникам і спеціалістам колективних сільськогосподарських підприємств, що реформуються, у реорганізації зазначених підприємств і створенні на їх базі приватних формувань;

— запровадження обов'язкового укладання підприємствами, установами, організаціями,

які використовують землю для сільськогосподарських потреб, договорів оренди земельної частки (паю), майнового паю з власниками цих часток, паїв з виплатою орендної плати у натуральній або грошовій формах;

— забезпечення встановлення сторонами договору оренди земельної частки (паю) розміру плати за її оренду на рівні не менше одного відсотка визначеної відповідно до законодавства вартості орендованої земельної частки (паю);

— збереження, по можливості, цілісності господарського використання приватними формуваннями землі та майна колишніх колективних сільськогосподарських підприємств на основі оренди земельних часток (паїв) і майнових паїв у групі власників цих часток, паїв;

— запровадження спрощеного порядку реєстрації договорів оренди земельної частки (паю) та майнового паю органами місцевого самоврядування;

— виділення єдиним масивом земельних ділянок групі власників земельних часток (паїв), яка звернулася із заявами про відведення земельних ділянок в натурі, з метою спільного використання або надання в оренду цих ділянок;

— забезпечення суворого додержання встановленого порядку відведення в натурі земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) у разі їх виходу з колективних сільськогосподарських підприємств;

— зменшення вартості виготовлення документів, необхідних для одержання державного акта на право приватної власності на землю, для осіб, що виявили бажання одержати такий акт за плату, до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

— передачі окремих будівель, споруд, техніки, робочої і продуктивної худоби, птиці, знарядь праці тощо членам колективних сільськогосподарських підприємств — власникам земельних часток (паїв), які подали в установленому порядку заяву про відведення земельної ділянки в натурі, у рахунок погашення належних їм майнових паїв;

б) підтримки розвитку особистих підсобних господарств громадян та селянських (фермерських) господарств шляхом:

— надання громадянам, яким у встановленому порядку із земель колективного сільськогосподарського підприємства відведено земельні ділянки в натурі на основі земельної частки (паю), можливості розширювати особисті підсобні господарства без створення юридичної особи за рахунок цих ділянок, а також одержаних при виході з зазначених підприємств майнових паїв;

— реалізації громадянами та селянськими

(фермерськими) господарствами права вільно-го викупу земельних ділянок, що надані їм у користування (понад норму, яка приватизується безкоштовно), за ціною не нижче визначеної в установленому порядку грошової оцінки землі;

— створення поблизу населених пунктів із земель запасу та резервного фонду громадських пасовищ для випасання худоби;

— створення селянами та суб'єктами господарювання обслуговуючих кооперативів як не-прибуткових організацій;

в) забезпечення протягом 2000—2002 років видачі в установленому порядку державних актів на право приватної власності на землю усім бажаючим власникам сертифікатів на право на земельну частку (пай);

г) участі на конкурсних засадах сільськогосподарських підприємств, заснованих на приватній власності, у виконанні державних програм, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджетних коштів;

д) прискорення у 2000 році формування необхідної інфраструктури аграрного ринку, в тому числі товарних бірж, оптових ринків, агроторгових домів, аукціонів, ярмарків, заготівельних кооперативів, підприємств фірмової торгівлі тощо, яка б забезпечувала заготівлю і реалізацію продукції всіх секторів агропромислового виробництва та постачання їм необхідних матеріально-технічних ресурсів та сировини.

2. Запровадити на національних та регіональних каналах телебачення і радіомовлення, у газеті "Урядовий кур'єр", друкованих виданнях, засновниками яких є Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Севастопольська міська та районні державні адміністрації, постійне висвітлення питань здійснення аграрної реформи в Україні, в тому числі реалізації положень цього Указу, а також ведення відповідних програм аграрної тематики.

3. У ході реалізації положень цього Указу, інших актів Президента України щодо реформування колективних сільськогосподарських підприємств та створення приватних (приватно-орендних) сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, господарських товариств, сільськогосподарських кооперативів, інших суб'єктів господарювання, які засновуються на приватній власності, а також під час укладення договорів оренди земельних часток (паїв) виходити з того, що сертифікат на право на земельну частку (пай) є правовстановлюючим документом, що засвідчує право володіти, користуватися та розпоряджатися зазначеною часткою.

4. Кабінету Міністрів України:

— розробити та запровадити, починаючи з 2000 року, порядок відображення в балансах сільськогосподарських підприємств вартості землі, що перебуває у їх власності, в обліку — площі орендованої землі, у собівартості сільськогосподарської продукції — орендної плати, а також удосконалити статистичну звітність щодо діяльності господарств приватного сектора;

— забезпечити у двомісячний строк підготовку та прийняття в установленому порядку нормативно-правових актів, що впливають з цього Указу" [1].

Даний Указ викликав неабияке пожвавлення в суспільстві. Розгорнули активну діяльність як прихильники, так і противники проведення реформ. Для надання більшої вагомості та підсилення дії прийнятого акту, через два тижні (24 грудня 1999 року) після його прийняття, Рада регіонів при Президентові України розглянула й прийняла рішення "Про забезпечення виконання Указу Президента України від 3 грудня 1999 року № 1529 "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки", схвалюючи його. У рішенні, зокрема, наголошувалось: "Органами виконавчої влади розгорнута певна організаторська робота з роз'яснення та широкого висвітлення положень Указу, доведення його змісту до кожного сільськогосподарського підприємства, кожного селянина.

Однак, внаслідок недостатньої роботи на місцях у селян виникає багато питань щодо погашення заборгованості, утримання закладів соціальної інфраструктури села, фінансового та матеріально-технічного забезпечення новостворюваних приватних формувань.

В окремих випадках проявляються відверте перекручення змісту Указу, заклики до блокування його виконання тощо.

Політичні сили, які не бажають ринкових перетворень, і яким потрібно збереження колективної власності, як основи своєї політичної платформи, відверто ігнорують світовий досвід і реалії сьогодення, безпідставно заявляють про неконституційність Указу, його невідповідність інтересам селян.

З метою посилення соціального захисту інтересів селян, реалізації їх конституційного права приватної власності на землю, прискорення формування приватних структур на селі і створення на цій основі сприятливих умов економічного зростання в агропромисловому комплексі Рада регіонів вирішила:

1) підтримати прийняті Президентом України рішення щодо реформування аграрного сектора економіки;

2) визнати першочерговим і пріоритетним завданням керівників та інших посадових осіб відповідних центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, а також органів місцевого самоврядування здійснення заходів з реформування аграрного сектора економіки та запровадження ефективних форм господарювання на селі..." [2].

Рада регіонів також звернулася до Верховної Ради України з пропозиціями прискореного розгляду окремих законопроектів. Одночасно запропоновано центральним і місцевим органам виконавчої влади та місцевого самоврядування здійснювати ряд практичних заходів. Зокрема, вимагалось дати оцінку діям керівників та посадових осіб, винних у невиконанні нормативних актів щодо видачі селянам на руки сертифікатів на земельні частки (паї), у зволіканні з укладенням договорів оренди з пенсіонерами — власниками земельних часток (паїв) та виплатою орендної плати. Також було запропоновано і рекомендовано Кабінету Міністрів України, Верховній Раді й Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним і районним державним адміністраціям та відповідним радам забезпечити виконання найважливіших заходів, запроваджуючи постійний моніторинг аграрної реформи та своєчасно реагуючи на запити і побажання селян у процесі здійснення всіх кроків тощо.

Один із важливих пунктів цього рішення стосувався розробки заходів щодо розвитку у 2000—2001 роках агросервісної та ринкової інфраструктури, виходячи з необхідності діяльності у кожному селі кооперативів з агросервісного обслуговування селянських господарств, заготівлі та збуту їх продукції, створення регіональних оптових та роздрібних ринків, торгових домів, запровадження публічних форм торгівлі матеріально-технічними ресурсами та сільськогосподарською продукцією. Органи прокуратури мали перевіряти факти безпідставної невидачі сертифікатів селянам на руки, не укладення договорів оренди суб'єктами господарювання з селянами — власниками земельних паїв та невиконання орендної плати і вживати заходів щодо притягнення до відповідальності винних у цьому посадових осіб.

Останнім пунктом рішення вказувалось, що кошти для фінансування заходів Указу Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" необхідно передбачати при формуванні місцевих бюджетів. Цим самим було поставлено під сумнів реальне виконання документа державної ваги в передбачених обся-

гах за рахунок мізерних місцевих бюджетів.

Також, незважаючи на вимоги з проведення комплексних землепорядних робіт, як основного інструменту супроводження реформ, Рада регіонів лише рекомендувала завершити протягом 2000—2001 років розробку по кожному КСП схем послідовності виділення в натурі земельних часток (паїв), їх узгодження з комісіями по реформуванню КСП та затвердження виконавчими комітетами сільських (селищних) рад. Ця, немов би правильна, на перший погляд, рекомендація зіграла фатальну роль і зводилась до появи величезного спротиву на першочергове виділення сміливцям в натурі земельних часток (паїв). У кращому випадку виділялись переважно найгірші за якістю землі, до того ж в недоступних і віддалених місцях від населених пунктів. Тоді наголошували: "Щоб іншим було наукою!", оскільки така дія відбувалась не в процесі науково-обґрунтованого державного землеустрою, а за велінням комісій з реформування КСП, — фактично його керівника.

В умовах відсутності будь-якої можливості навіть одержати вигідні кредити для добровільного створення власних ефективних господарств на одержаних землях, в такий спосіб, і суцільної агітації положень даного Указу Президента України, в тому числі уповноваженими райдержадміністрацій, процес реалізації декларованих конституційних прав громадян було віддано на відкуп "більшовизму". За таких умов прогресивна "меншість" фактично не мала жодних прав, тому що рішення приймалось більшістю, а не в цивілізований спосіб. При цьому непрацюючим членам КСП і пенсіонерам, які в реформованих господарств складали більшість, нав'язували думку про необхідність збереження цілісності господарства, яке буде піклуватися про них, і, немовби, вони вибиратимуть та створюватимуть нову форму господарства ринкового типу. Насправді такі дії ґрунтувались на тому, що майже всі керівники реформованих господарств та їхні покровителі не могли уявити себе і свої інтереси поза набутою селянами земельною і майновою власністю, яка сумарно складала переважну більшість. Тому, очоливши комісії з реформування господарств, в які старались включити потенційних утаємничених співзасновників новостворюваних формувань, вони почали згуртовувати навколо себе більшість для прийняття бажаних їм рішень. Для досягнення задуманої мети в засновники "нових" приватних підприємств (рекомендовано до 10 осіб) включались в основному керівники (контрольний пакет), го-

ловний бухгалтер і економіст господарства, а також керівники структурних підрозділів, близькі родичі. При цьому, як правило, списувалась техніка та устаткування, штучно створювались резервні неподільні фонди (до 30 відсотків) з майна колективної власності, які використовувались новим господарством (правонаступником) без жодних зобов'язань (орендної плати) перед справжніми співвласниками. Під боргові зобов'язання, в тому числі із виплати зарплати, які брали на свій баланс такі " правонаступники", часто виділялось незавершене виробництво, худоба та інше високоліквідне майно за ціною собівартості чи залишковою. Наприклад, багато хто із новостворених приватних структур зумів, зібравши врожай озимини, посіяної восени 1999 року і реалізувавши його за цінами 2000 року, розрахуватися з боргами і стати абсолютним власником ліквідного майна. Аналогічні дії відбувались з реалізацією худоби та списаною в металобрухт технікою. Допускались порушення з паями в міжгосподарських підприємствах. Усім заявленим правонаступникам за рахунок держави було погашено заборгованість перед бюджетними організаціями, пенсійним фондом тощо.

Беручи до уваги те, що детальний аналіз щодо діяльності з прискореної реалізації реформування аграрного сектора економіки не є метою даного дослідження, вважаємо, що наведені та інші факти трансформаційних процесів в усіх регіонах України потребують додаткового вивчення, аналізу та відповідних висновків. Адже бажаного не було досягнуто. Не забезпечено громадянам та селянським (фермерським) господарствами гарантовані права вільного викупу земельних ділянок, що надані їм у користування (понад норму, яка приватизується безкоштовно), та купівлі земельних сертифікатів через накладання мораторію на їх купівлю-продаж, пізніше взагалі — на всі землі сільськогосподарського призначення.

Проте, слід припустити, що коли б всі пункти згаданого Указу і рішення були підкріплені конкретними й реальними механізмами їх виконання і було б бажання в більшості народних депутатів прийняти пропоновані та інші необхідні закони, а у виконавчих структурах — їх виконувати, то, можливо, декларовані заходи стали реальністю. За таких умов, сьогодні функціонували би переважно не приватно-орендні агрохолдинги, а ефективні селянські (фермерські) господарства, сільськогосподарські кооперативи, інші суб'єкти господарювання, засновані самими селянами. Відбувалась би реальна підтримка розвитку особистих

підсобних (селянських) господарств громадян та селянських (фермерських) господарств. Функціонували б у кожному селі неприбуткові кооперативи з агросервісного обслуговування селянських господарств, заготівлі та збуту їх продукції. Діяла б вигідна для селян агросервісна та ринкова інфраструктура на регіональному і державному рівнях. Були б створені поблизу населених пунктів із земель запасу та резервного фонду громадські пасовища для випасання худоби. Всі громадяни України мали б змогу споживати органічні натуральні екологічно чисті продукти вітчизняного виробництва. Можливо, стан із зайнятістю та демографією в сільській місцевості був би кращий ніж сьогоднішній.

Однак, реалії з виконанням Указу на місцях, особливо стосовно порушення законних прав членів КСП, спонукали багатьох селян неодноразово подавати обгрунтовані скарги до районних та обласних органів влади, включаючи прокуратуру й міліцію.

Численні скарги щодо невдоволення діяльністю місцевих чиновників, а також пропозиції з виправлення ситуації надходили до Києва в законодавчі, виконавчі й президентські структури, розгляд яких вимагав фаховості і практики. З цією метою в березні 2000 року було запрошено автора даного дослідження на роботу в Міністерство аграрної політики України очолити Відділ врегулювання земельних та майнових відносин як основний в Департаменті реформування сільського господарства. Одним із його завдань було розглядати найскладніші скарги з усіх регіонів України, в тому числі з виїздом на місце. Наявні документальні матеріали і набутий досвід автором заслуговують на окремі дослідження за безпосередньої участі живих свідків сотвореного та висвітлення результатів у друкованому вигляді.

Кореспондент газети "Урядовий кур'єр", який був ознайомлений з пропозиціями автора даної публікації як голови Комітету з питань земельної реформи Асоціації фермерів та приватних землевласників України (на громадських засадах) стосовно подальших реформувальних земельних відносин, що були надіслані з Адміністрації Президента України до Кабінету Міністрів України, в листопаді 2000 року виклав деякі з них на шпальтах газети у вигляді інтерв'ю під назвою "Перспективи земельної ренти".

Відповідь на перше запитання кореспондента щодо Указу від 3 грудня 1999 року звучала так: "Указ і справді є історичним, і, виконавши його, наш агросектор запрацює на повну силу, селяни стануть заможними, а країна високо розвинутою.

Адже саме збиткове сільське господарство поглибило економічну кризу. Але слідом за реструктуризацією КСП, створенням нових ринкових агропідприємств на засадах приватної власності на землю і майно треба буде йти далі, встановлюючи відповідну ціну за наші найродючіші в світі чорноземи, за використання надр. Так, володіючи 60,4 мільйона гектарів землі в межах кордону, яка буквально "начинена" корисними природними ресурсами, ми поки що не відчули реальної користі від цих національних багатств" [3].

При цьому вважався не нелогічним, визначений даним Указом Президента України розмір орендної плати в один відсоток від встановленої вартості паю, в той час коли в економіці України банківські кредити фактично видавались під 35 і більше відсотків. Також необґрунтованими були розміри земельного податку і рентних платежів. Тому в публікації наголошувалось: "Але ж за використання одного гектара української ріллі до бюджету платять скільки, як на ринку за відро картоплі. Згідно із Законом "Про бюджет України", прийнятим торік, величина рентних платежів становила усього 3 долари США за одну тонну нафти і 5 — за тисячу кубічних метрів газу. Тоді як ще у 1995 році ці суми становили відповідно 19 і 13 доларів США. Кому було вигідно таке суттєве заниження рентних платежів? Не державі й не селянам, звичайно ж. Загалом земельним рентам ми маємо приділяти надалі особливу увагу" [3].

Після викладеної автором суті щодо розмежування інтересів у прибутках, одержаних на рентних основах, на частки: за національне багатство; за власність на землю; за додатково вкладену працю та за монопольне становище, — вагомим аргументом на їх користь був черговий абзац в інтерв'ю, який закінчувався: "Нашу державність руйнує також вільний доступ з-за кордону іноземної продукції, яку можна і необхідно виробляти в Україні. Ці питання мають регулюватися на державному рівні, бути пріоритетом держави і гарантом захисту усіх її громадян, передовсім ефективно працюючих товаровиробників. Отже мене й дивує, чому не враховувались ці та інші важливі аспекти при формуванні законодавчої бази для земельних та аграрних реформуваль в Україні? Чому досі немає виваженої прозорості й конструктивної державної Концепції та Програми розвитку аграрного сектора із врахуванням насамперед інтересів українського народу?.. Додам, що впровадження аналогічних механізмів земельних рент також позитивно впливає на стан і віддачу всіх земель, що використовуються як основний засіб виробництва в лісогосподарському, рибному вироб-

ництвах, а також при видобутку корисних копалин, місцевих будівельних матеріалів та іншого природокористування" [3].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Беручи до уваги викладене, доречно припустити, що під приводом введення ринкової економіки в сільській місцевості переважно в інтересах зацікавлених суб'єктів агробізнесу і запланованої, але необґрунтованої руйнації (під видом прискорення реформ) прокомуністичної колгоспно-радгоспної системи, було підготовлено і прийнято Указ Президента України від 3 грудня 1999 року № 1529 "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки", який носив тимчасовий характер і не спрацював на користь переважної більшості громадян України.

Доречно вважати також шкідливою надуману вимогу про те, що: "всі форми власності і господарювання в Україні мають мати однакові зобов'язання і права в умовах реформування аграрного сектора економіки", мовляв: "всі перед законом рівні". Звичайно, можна стверджувати: "Так!". Але, особливо в процесі розвитку і становлення молодого держави, таке правило повинно діяти лише для дійсних учасників державотворення і одночасно мають існувати жорсткі бар'єри для інших антидержавних ділків, якими би вони не були формами власності і господарювання...

Для досягнення мети щодо пошуку обґрунтування шляхів подальших реформ в Україні однією з ключових переконливих тез, обраних автором, є: "Аграрний сектор економіки, як будь-який інший, не може розвиватися автономно без комплексної регуляторної політики держави", тому пропонується визначити засади Комплексної регуляторної політики щодо землі та її природних ресурсів, запровадивши механізми одержання доходів на новій рентній основі.

Література:

1. Указ Президента України від 3 грудня 1999 року № 1529 "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки".
2. Рішення Ради регіонів при Президентові України "Про забезпечення виконання Указу Президента України від 3 грудня 1999 року № 1529 "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 24 грудня 1999 року № 39/99.
3. Газета "Урядовий кур'єр", 10 листопада 2000 року "Перспективи земельної ренти".
Стаття надійшла до редакції 09.04.2013 р.